

จากวินัสของจอร์โจเนและทิเชียน ถึง โอลิมเปียของมาเนต์และโมริมูรา

รสนิน กาสต์

บทความนี้ได้ประมวลผลงานของนักประวัติศาสตร์ศิลป์และนักวิจารณ์ศิลปะหลายคนที่ได้ถ่ายทอดมุมมองของศิลปินที่มีต่อภาพหญิงเปลือยผ่านงานศิลปะ รวมทั้งการวิเคราะห์ วิจัยและให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับงานศิลปะเหล่านั้น อันเป็นข้อสังเกตและข้อคิดในการศึกษางานศิลปะได้อีกทัศนะหนึ่ง ภาพหญิงเปลือยภาพแรกที่ถูกเลือกขึ้นมาเป็นตัวอย่างในที่นี้เป็นผลงานจิตรกรรมของ จอร์โจเน (Giorgione) ซึ่งถือว่าเป็นต้นแบบที่สำคัญและมีอิทธิพลยิ่งต่อศิลปินรุ่นต่อมา

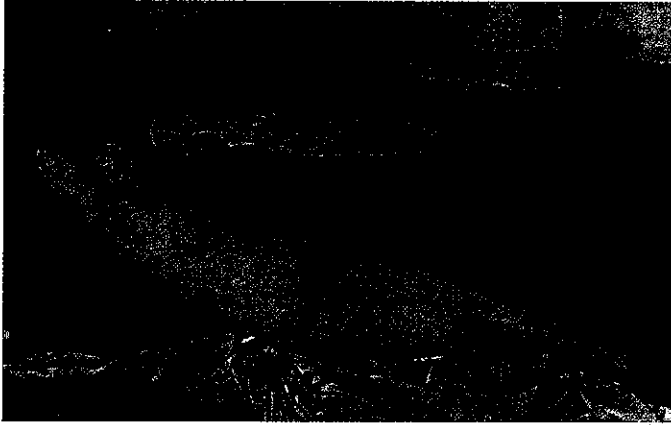
จอห์น เอ็ดคินส์ ริชาร์ดสัน ศาสตราจารย์ทางด้านศิลปะและการออกแบบจากมหาวิทยาลัยเซาเทิร์นแคลิฟอร์เนีย ได้ตั้งคำถามว่า nude กับ naked นั้นแตกต่างกันอย่างไร ในเมื่อเป็นเรื่องของการเปลือยกายทั้งสิ้น ริชาร์ดสันกล่าวว่า ในความเห็นของเขา จริงๆ แล้วไม่ต่างกันเลย เพียงแต่เจตนาของ nude นั้นเป็นลักษณะของจิตใจที่สูงส่ง นักประวัติศาสตร์ศิลป์จะชื่นชมการแสดงออกซึ่งจิตวิญญาณของคนที่สามารถกำหนดหรือถ่ายทอดว่าแต่ละสมัยมีความชื่นชอบความงามทางสรีระแบบใด เช่น อวอมหรือเพริียวาง เป็นต้น

ในบรรดารูปเปลือยสมัยเรอเนซองส์นั้น รูปเปลือยวินัส ซึ่งเป็นผลงานของจอร์โจเน¹ ภายใต้ชื่อ Sleeping Venus ถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อศิลปินรุ่นต่อมา มากที่สุด นั่นเป็นเพราะอิริยาบถวินัสที่ทอดตัวนอนของจอร์โจเนได้สร้างความพึงพอใจอย่างมากในสายตาของกลุ่มจิตรกร ดังนั้น Sleeping Venus ของเขาจึงได้ถูกนำมาเป็นรูปแบบ nude ของจิตรกรที่ยิ่งใหญ่หลายคน เช่น ทิเชียน (Titian) รูเบนส์ (Rubens) มาเนต์ (Manet) เรนัวร์ (Renoir) และแม้กระทั่งปิกัสโซ (Picasso)

จอร์โจเนได้สร้างรูปร่างของวินัสให้เป็นทรงปิดรวมตัวกัน (ภาพที่ 1) เพื่อที่จะนำไปสู่ความสมบูรณ์ของเส้นที่เลื้อยไหลอย่างนุ่มนวล จากส่วนหนึ่งไปสู่อีกส่วนหนึ่งทั่วทั้งรูปร่าง นอกจากนี้ รูปทรงของผ้าที่จีบซ้อนอย่างงดงามนั้นได้มีส่วนช่วยสะท้อนเส้นรอบนอกที่กลมกลึงและนุ่มนวลของตัววินัสอีกด้วย

ผลงานชิ้นนี้ได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อทิเชียน² ในงานที่ชื่อ Venus of Urbino ทิเชียนเขียนภาพนี้ให้แก่ดยุคแห่งเมืองเออร์บีโน ในปี ค.ศ. 1530 เป็นที่แน่ชัดว่างานชิ้นนี้มีความนัยแฝงอยู่ ทิเชียนเขียนขึ้นนี้มิใช่เพื่อต้องการให้มองเห็นความงามอันบริสุทธิ์ หากแต่เขียนขึ้นตามสายตาของผู้ชายที่มองผู้หญิง ด้วยรู้ถึงความรู้สึกตามธรรมชาติ

ภาพที่ 1 'Sleeping Venus' ของ Giorgione (ภาพบน)
และ 'Venus of Urbino' ของ Titian (ภาพล่าง)

ของผู้ชายทั่วๆ ไปของท่านดูก็ วนส์ในรูปนี้จึงไม่ใช่ภาพ nude แต่ดูจะเป็นภาพโป๊ (pin up) ขึ้นสูงเสียมากกว่า

วนส์ของทิเชียน แม้จะได้รับอิทธิพลการวางท่าเอนนอนจาก Sleeping Venus ของ จอร์โจเน แต่อารมณ์จะแตกต่างกัน วนส์ของจอร์โจเนหล่ออย่างเป็นสุข ในขณะที่ วนส์ของทิเชียนตื่น และเป็นการตื่นที่ใช้สายตาเชิญชวน (ภาพที่ 1) การทอดตัวของ Venus of Urbino จะบิดมาข้างหน้านิดหนึ่ง มากกว่าของ Sleeping Venus ส่วนในเรื่องของน้ำหนัก ยังคงใช้ความเข้มสร้างความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับรูปทรง ซึ่งเป็นวิธีเดียวกันกับของจอร์โจเน เพียงแต่ความเข้มของจอร์โจเนจะแบ่งกันชัดเจนจนเกือบเป็นภาพเงา (silhouette) วนส์ของทิเชียนจะมีลักษณะใกล้เคียงความเป็นจริงมากกว่า เปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่า วนส์ของจอร์โจเนได้แสดงถึงความงามของเส้นที่เลื่อนไหลต่อเนื่องกันอย่างนุ่มนวลทั้งรูปร่าง แม้ว่าจะห่างจากความเป็นจริงตามธรรมชาติ ไปบ้างก็ตาม ดังเช่น โคงผ้าเท้าที่จอร์โจเนเขียนเน้นให้เกินจริง คือโค้งกว่าปกติ เพื่อจะสะท้อนถึงความสัมพันธ์กันของเส้นทั่วทั้งสรีระ ตั้งแต่โค้งของทรงอก หลังเข้า ผ้าเท้า และการพับของขาที่ขวางทิศทางกับลำตัว ซึ่งเป็นการพับอย่างประณีต แม้กระทั่งรักแร้และข้อศอก ก็เป็นการพับที่ไม่เหมือนจริง แต่ต่างล้วนเป็นความกลมกลืนของเส้นโค้งทั้งสิ้น

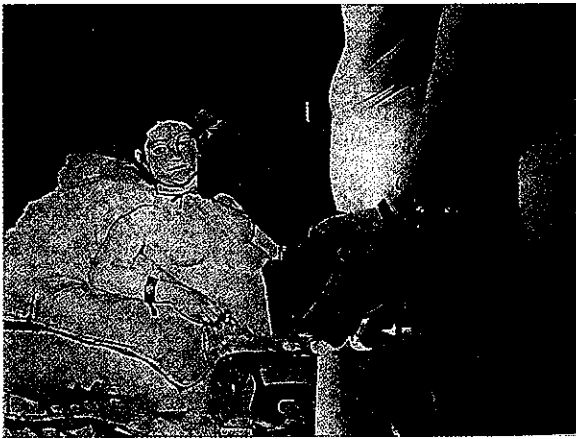
Nude หรือภาพเปลือยในสมัยเรอเนซองส์มักจะมีลักษณะที่ยั่ววนและมีการแสดงออกอย่างเปิดเผย ศิลปินจะมีความชำนาญในการใช้เส้นและรูปทรงอย่างมีความกลมกลืน ทั้งยังให้ความสำคัญกับความกลมกลืนนี้ยิ่งกว่าความถูกต้องทางกายวิภาค

31

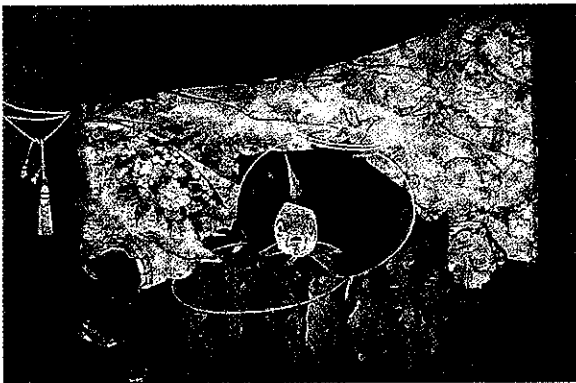
ต่อมาในศตวรรษที่ 19 มุมมองของศิลปินต่อการนำเสนอ nude จะเปลี่ยนไป คือจะแสดงหรือสะท้อนลักษณะของผู้หญิงออกมาให้เป็นเช่นคนธรรมดาที่พบเห็นได้โดยทั่วไป ในปี ค.ศ. 1863 มาเนต์³ ศิลปินชาวฝรั่งเศสได้สร้างงานจิตรกรรมชื่อ Olympia⁴ ขึ้น ผลงานชิ้นนี้เป็นเหมือนการทำลายผลงาน Venus of Urbino ที่โด่งดังในอดีตของทิเชียน ในงานของทิเชียนจะแสดงระยะของพื้นหลังออกไปเป็นลำดับ เมื่อได้ดูที่ร่างวนส์แล้ว สายตาของเราจะเคลื่อนจากเตียงที่วนส์ทอดตัวอยู่ไปสู่หญิงรับใช้ 2 คน ในส่วนกลางด้านหลังของภาพ และในที่สุดก็จะผ่านไปทีละกระดานต้นไม้ที่ขอบหน้าต่าง และต่อไปยังท้องฟ้าที่อยู่เบื้องหลัง ส่วนในงาน Olympia พื้นด้านหลังจะขึ้น ไม่แสดงระยะลึกดังในภาพของทิเชียน มาเนต์ไม่ได้แสดงค่าน้ำหนักของแสงและเงาที่สมบูรณ์แบบ แต่สนใจที่จะให้ความสว่างทำงานร่วมกับความมืด หรือสร้างให้เกิดความสัมพันธ์กันระหว่างความสว่างกับความมืดด้วยการเชื่อมน้ำหนัก low key (น้ำหนักที่มืดกว่าเทากลาง) ให้สัมพันธ์กับค่าน้ำหนัก high key (น้ำหนักที่สว่างกว่าเทากลาง) เป็นการเน้นฉากหน้าหรือประธานของภาพให้ลอยขึ้นมาจากพื้นหลัง (ภาพที่ 2) ด้วยวิธีการนี้ ทำให้ภาพเปลือยซึ่งเป็นประธานของภาพมีความชัดเจนขึ้น มาเนต์ใช้การจัดวางท่าผู้หญิงโดยยึดหลักของทิเชียนในงาน Venus of Urbino ในขณะที่การวางท่าคล้ายกัน แต่ผู้หญิงของมาเนต์แตกต่างออกไปมาก มิใช่การสร้างสรรค์

ภาพที่ 3 ผลงานของโคโคชินสกี

ภาพที่ 4 'Preparing to Photograph Olympia' ของ John O'Reilly

ภาพที่ 5 'Odelympia' ของ Annette Bezo

ภาพที่ 6 'Portrait' ของ Morimura

ความรักอีกต่อไป วินัสของทิเชียนคือความคิดฝันของผู้หญิงที่มีเลือดเนื้อ อากา
รชมายตามองอย่างเชิญชวนต่อผู้ดูนั้นต่างกับโอลิมเปียที่แสดงออกถึงความเยินยา
ของโสเภณีชั้นสูง สายตาที่มองตรงมาจากเปลือกตาที่หลบลเล็กน้อยนั้นมิใช่เป็นการ
เชิญชวน แต่เป็นการมองอย่างสำรวจใคร่ครวญ และหยั่งความคิดผู้ที่อยู่ตรงหน้า
โอลิมเปียวางมือข้างหนึ่งลงปาดอย่างมั่นคง ซึ่งตรงกันข้ามกับวินัสของทิเชียนที่งอนิ้วลง
สัมผัสตัวเอง กิริยานี้ดึงดูดผู้เข้าไปสู่เส้นที่นุ่มนวลตามคลื่นโค้งของรูปร่าง

มานด์เขียนภาพโอลิมเปียอย่างมีบุคลิกเฉพาะตัว และมีลักษณะของคนที่เป็นจริง
มีชีวิตจริง มิใช่คนที่ถูกจินตนาการขึ้นมา Bruce D. Kurtz ภัณฑารักษ์งานศิลปะ
ศตวรรษที่ 20 แห่งพิพิธภัณฑศิลปะเมืองฟีนิกซ์ (Phoenix Art Museum) ได้ยกย่อง
ให้มานด์เป็นศิลปินแนวหน้าหรือคลื่นลูกใหม่ในงานจิตรกรรม เขาถือว่าปี ค.ศ. 1863
อันเป็นปีที่มานด์เขียนรูปโอลิมเปียขึ้น เป็นปีเริ่มของ 'The avant-garde' โอลิมเปีย
เป็นหนึ่งในผลงานของของมานด์ที่ไม่ได้รับการยอมรับและยินยอมให้แสดง จนกระทั่ง
ปี ค.ศ. 1865 จึงได้ถูกนำออกแสดงสู่สาธารณะ และเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์
ของการแสดงงานศิลปะที่ต้องจัดกำลังตำรวจมาคุ้มครองงานศิลปะชิ้นนี้ เพื่อป้องกัน
ฝูงชนที่จะรุมเข้ามาทำลายภาพ ผลงานชิ้นนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง และ
ถูกล้อเลียนด้วยภาพการ์ตูนครั้งแล้วครั้งเล่า แม้กระทั่งแมวดำที่ปลายเท้าของโอลิมเปีย
ก็ถูกนำมาเขียนการ์ตูนล้อหลายครั้งหลายหนเช่นกัน

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ได้มีการนำผลงานโอลิมเปียมาสร้างสรรค์ใหม่ด้วยมุมมอง
ส่วนตัวของศิลปินที่มีต่อโอลิมเปีย ในลักษณะของการล้อเลียนแบบต่างๆ ดังเช่น
ภาพ 'I like Olympia in Black Face' ในปี ค.ศ. 1970 โดย Larry Rivers ภาพ
'Manet's Olympia' ในปี ค.ศ. 1973 โดย Mel Ramos ภาพ 'Preparing to Pho-
tograph Olympia' ในปี ค.ศ. 1984 โดย John O'Reilly ภาพ 'Odelympia' ในปี
ค.ศ. 1988 โดย Annette Bezo และภาพ 'Portrait' ในปี ค.ศ. 1988 โดย Yasumasa
Morimura เป็นต้น (ภาพที่ 3-8)

ภาพโอลิมเปียของ Larry Rivers ใช้เทคนิคสื่อผสม (mixed media) เป็นการแปลง
รูปงาน Olympia โดยให้โอลิมเปียกลายเป็นสตรีผิวดำ และให้หญิงรับใช้ซึ่งเป็นสตรี
ผิวดำกลายเป็นสตรีผิวขาว นอกจากนี้ แมวดำก็เปลี่ยนเป็นแมวขาวด้วย ทั้งหมดนี้
ได้บ่งบอกอย่างชัดเจนตรงความต้องการของศิลปินที่ตั้งชื่อภาพว่า I Like Olympia
in Black Face เช่นเดียวกันกับงานของ Mel Ramos ศิลปินที่สร้างงานในลักษณะ
Pop Art ที่ได้จำลองโอลิมเปียของมานด์มาในภาพของหญิงเปลือยผมสีบลอนด์แห่ง
ทศวรรษ 1970 (ซึ่งเป็นนางแบบที่ปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมของเขาหลายภาพ) ส่วน
อเล็กซานโดร โคโคชินสกี ศิลปินเชื้อสายรัสเซียก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่นำเอาผลงาน
โอลิมเปียมาสร้างสรรค์ใหม่ โดยมีภาพของเขาเองปรากฏอยู่ในพื้นหลังภาพ (ภาพที่ 3)

โมริมูรา (Yasumasa Morimura) ศิลปินชาวโอซากา ประเทศญี่ปุ่น ได้สร้างผลงาน ชื่อ Portrait (Futago) ในปี ค.ศ. 1988 ด้วยเทคนิคภาพถ่ายสี (color photograph) ขนาด 82 5/8" x 18 1/8" (ภาพที่ 6)

ตั้งแต่ช่วงกลางปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา โมริมูราได้สร้างงานศิลปะด้วยวิธีการทางภาพถ่ายที่มีรูปแบบงานศิลปะสมัยเรอเนซองส์และอิมเพรสชันนิสต์ (Impressionist) เขานำภาพผลงานชิ้นสำคัญของศิลปินที่มีชื่อเสียงมาใช้เป็นเนื้อเรื่อง แล้วใช้รูปตัวเขาเองเข้าไปแทนที่รูปคนในภาพเดิม ดังเช่น เขาใช้ภาพโอลิมเปียของมาเนต์เป็นเนื้อหาหลัก แล้วใส่รูปตัวเองแสดงเป็นสาวเปลือยทอดร่างในท่าของโอลิมเปียทุกประการ รวมทั้งรูปถ่ายของสาวใช้ก็จะอยู่ในเครื่องแต่งกายและอากัปกิริยาเดียวกันกับสาวใช้ในภาพโอลิมเปีย

นอกเหนือจากเทคนิคในการนำเสนอที่ต่างกันระหว่างความเป็นภาพถ่ายกับภาพวาดแล้ว ความแปลกแยกที่ปรากฏอย่างชัดเจนก็คือ คนเปลือยในภาพเป็นชาย (ตัวศิลปินเอง) มิใช่สาวเปลือยดังที่เคยมีมา หากแต่โมริมูราสร้างให้ตัวเองเป็นเหมือนกับแสดงละครคาบูกิ ซึ่งใช้ผู้ชายแสดงบทบาทของผู้หญิงด้วย เป็นการแทนที่ความเป็นผู้ชายของเขา

มาโกโตะ (Murata Makoto) นักวิจารณ์ชาวญี่ปุ่นได้เขียนไว้ว่า ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของโมริมูราเป็นการนำเสนอในแนวทางของการเยาะเย้ยถากถางต่อประวัติศาสตร์ศิลปะ

จากวิสัยของจอร์โจเนและทิวซีเยน จนถึงโอลิมเปียของมาเนต์และภาพเหมือนของโมริมูรา ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของการแสดงให้เห็นถึงมุมมองของคนที่มีมองสิ่งเดียวกันในวาระและบริบทที่ต่างกัน ดังเช่นศิลปินที่นำมากล่าวถึงในบทความนี้ ได้ใช้ภาพหญิงเปลือยเป็นประธานหลักของภาพ ยึดหลักการวางโครงสร้างองค์ประกอบศิลป์ในแนวทางแบบเดียวกัน แต่สาระของความหมายแตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง เป็นมุมมองของศิลปินที่มีการก้าวไปของความคิด ทำให้ผู้ดูมีการโต้ตอบในอีกความรู้สึกหนึ่ง ที่ต่างไปจากคุณค่าความงามตามต้นแบบเดิมในอดีต ดังนั้น คุณค่าของงานจึงมิได้หยุดอยู่เพียงแค่เรื่องของการลอกเลียนแบบ หากแต่เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ถูกสานต่อและส่งผลให้เกิดการแตกหน่อต่อรูปแบบใหม่ในวงการศิลปะ

ภาพที่ 7 ภาพล้อภาพ Olympia ของ Manet
โดย Bertall จากวารสาร *Le Journal
amusant* 27 May 1865

ภาพที่ 8 ภาพล้อภาพ Olympia ของ Manet
โดย G. Randon จากวารสาร *Le Journal
amusant* 29 June 1867

อรรถาธิบาย

- ¹ จอร์โจเน (Il Giorgione ชื่อเดิม Giorgio Barbarelli) ศิลปินชาวเวนิส (c. 1478-1510)
- ² ทิตีเยน (Titian ชื่ออิตาเลียน Tiziano Vecellio) ศิลปินชาวอิตาลี (c. 1485-1576) ศิษย์ของจอร์โจเน
- ³ มาเนต์ (Edouard Manet) ศิลปินชาวฝรั่งเศส (1832-1883) เป็นหนึ่งในศิลปินสำคัญของศตวรรษที่ 19 และได้รับการยกย่องเป็นบิดาของ modern painting
- ⁴ ผู้ที่เป็นนางแบบให้มาเนต์เขียนภาพโอลิมเปียคือ Victorine Meurent (1844-1928) (Krell 1996: 49)
- ⁵ Avant-garde เป็นคำฝรั่งเศส หมายถึงผู้นำศิลปินหัวก้าวหน้าที่ไม่อยู่ในแบบแผนในกฎเกณฑ์ ความหมายก็คือ คนที่ล้ำหน้า นำหน้าผู้อื่นในช่วงเวลา หรือยุคสมัยของเขา ศิลปินที่หลีกเลี่ยงการทำงานศิลปะในวิถีทางเก่าที่ดำเนินต่อกันมา ทั้งในทางความคิดและเทคนิค

บรรณานุกรม

- Betti, Cluadia, and Ted Sale. *Drawing: A Contemporary Approach*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1986.
- 36 Duchtig, Hajo. *Edouard Manet, Images of Parisian Life*. New York: Prestel-Verlag. 1995.
- Krell, Alan. *Manet and the Painters of Contemporary Life*. London: Thames and Hudson, Ltd. 1996.
- Lacotte, Michel. *The Musee d'Orsay*. London: Thames and Hudson, 1987.
- Mittler, Gene A. *Art in Focus*. Glencoe, Ohio: Macmillan/McGraw-Hill. 1994.
- Munroe, Alexandra. *Japanese Art after 1945, Scream against the Sky*. New York: Harry N. Abrams, Inc. 1994.